

دانشگاه امام نور
پ

فقه استدلالی ۳

دکتر محمدصادق جمشیدی راد   دکتر محمدحسن تقیه

امروز کتابخوانی و علم‌آموزی نه تنها یک وظیفه‌ی ملی، که یک واجب دینی است!

مقام معظم رهبری

در عصر حاضر یکی از شاخصه‌های ارزیابی رشد، توسعه و پیشرفت فرهنگی هر کشوری میزان تولید کتاب، مطالعه و کتاب‌خوانی مردم آن مرز و بوم است. ایران اسلامی نیز از دیرباز تاکنون با داشتن تمدنی چندهزارساله و مراکز متعدد علمی، فرهنگی، کتابخانه‌های معتبر، علما و دانشمندان بزرگ با آثار ارزشمند تاریخی، سرآمد دولت‌ها و ملت‌های دیگر بوده و در عرصه فرهنگ و تمدن جهانی به‌سان خورشیدی تابناک همچنان می‌درخشد و با فرزندان نیک‌نهاد خویش هنرنمایی می‌کند. چه کسی است که در دنیا با دانشمندان فرزانه و نام‌آور ایرانی همچون ابوعلی سینا، ابوریحان بیرونی، فارابی، خوارزمی و ... همچنین شاعران برجسته‌ای نظیر فردوسی، سعدی، مولوی، حافظ و ... آشنا نباشد و در مقابل عظمت آنها سر تعظیم فرود نیاورد. تمامی این افتخارات ارزشمند، برگرفته از میزان عشق و علاقه فراوان ملت ما به فراگیری علم و دانش از طریق خواندن و مطالعه منابع و کتاب‌های گوناگون است. به شکرانه الهی، تاریخ و گذشته ما، همیشه درخشان و پر بار است. ولی اکنون در این زمینه در چه جایگاهی قرار داریم؟ آمار و ارقام ارائه‌شده از سوی مجامع و سازمان‌های فرهنگی در مورد سرانه مطالعه هر ایرانی، برایمان چندان امیدوارکننده نمی‌باشد.

کتاب، دروازه‌ای به سوی گستره دانش و معرفت است و کتاب خوب، یکی از بهترین ابزارهای کمال بشری است. همه دستاوردهای بشر در سراسر عمر جهان، تا آنجا که قابل کتابت بوده است، در میان دست‌نوشته‌هایی است که انسان‌ها پدید آورده و می‌آورند. در این مجموعه بی‌نظیر، تعالیم الهی، درس‌های پیامبران به بشر، و همچنین علوم مختلفی است که سعادت بشر بدون آگاهی از آنها امکان‌پذیر نیست. کسی که با دنیای زیبا و زندگی‌بخش کتاب ارتباط ندارد بی‌شک از مهم‌ترین دستاورد انسانی و نیز از بیشترین معارف الهی و بشری محروم است. با این دیدگاه، به‌روشنی می‌توان ارزش و مفهوم رمزی عمیق در این حقیقت تاریخی را دریافت که اولین خطاب خداوند متعال به پیامبر گرامی اسلام (ص) این است که «بخوان!» و در اولین سوره‌ای که بر آن فرستاده عظیم‌الشان خداوند، فرود آمده، نام «قلم» به تجلیل یاد

شده است: «إِقْرَأْ وَرَبُّكَ الْأَكْرَمُ. الَّذِي عَلَّمَ بِالْقَلَمِ» در اهمیت عنصر کتاب برای تکامل جامعه انسانی، همین بس که تمامی ادیان آسمانی و رجال بزرگ تاریخ بشری، از طریق کتاب جاودانه مانده‌اند.

دانشگاه پیام‌نور با گستره جغرافیایی ایران شمول خود با هدف آموزش برای همه، همه‌جا و همه‌وقت، به‌عنوان دانشگاهی کتاب‌محور در نظام آموزش عالی کشورمان، افتخار دارد جایگاه اندیشه‌سازی و خردورزی بخش عظیمی از جوانان جویای علم این مرز و بوم باشد. تلاش فراوانی در ایام طولانی فعالیت این دانشگاه انجام پذیرفته تا با بهره‌گیری از تجربه‌های گرانقدر استادان و صاحب‌نظران برجسته کشورمان، کتاب‌ها و منابع آموزشی درسی شاخص و خودآموز تولید شود. در آینده هم، این مهم با هدف ارتقای سطح علمی، روزآمدی و توجه بیشتر به نیازهای مخاطبان دانشگاه پیام‌نور با جدیت ادامه خواهد داشت. به‌طور قطع استفاده از نظرات استادان، صاحب‌نظران و دانشجویان محترم، ما را در انجام این وظیفه مهم و خطیر یاری‌رسان خواهد بود. پیشاپیش از تمامی عزیزانی که با نقد، تصحیح و پیشنهادهای خود ما را در انجام این وظیفه خطیر یاری می‌رسانند، سپاسگزاری می‌نماییم. لازم است از تمامی اندیشمندانی که تاکنون دانشگاه پیام‌نور را منزلگه اندیشه‌سازی خود دانسته و ما را در تولید کتاب و محتوای آموزشی درسی یاری نموده‌اند، صمیمانه قدردانی گردد. موفقیت و بهروزی تمامی دانشجویان و دانش‌پژوهان عزیز آرزوی همیشگی ما است.

دانشگاه پیام‌نور

فهرست مطالب

	مقدمه مؤلفان	سیزده
	پیشگفتار	پانزده
۱	کتاب حدود	
۳	فصل اول: حدِّ زنا	
۳	هدف کلی	
۳	هدف‌های یادگیری	
۳	۱-۱ حدِّ زنا	
۴	۱-۱-۱ شرایط زنا	
۱۱	۱-۱-۲ راه‌های اثبات زنا	
۲۱	۱-۱-۳ انواع حدِّ زنا	
۴۶	۱-۱-۴ نکته‌های تکمیلی	
۵۸	خلاصهٔ فصل اول	
۵۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول	
	فصل دوم: حدِّ لواط، هم‌جنس‌گرایی مردانه (سَحَق)، هم‌جنس‌گرایی زنانه و (قیادت)، واسطه‌گری	
۶۰	میان زن و مرد نامحرم	
۶۰	هدف کلی	
۶۰	هدف‌های یادگیری	
۶۰	۱-۲ [فِي اللَّوْاطِ وَالسَّحَقِ وَالْقِيَادَةِ]	
۶۱	۱-۲-۱ لواط یا هم‌جنس‌بازی مردانه	
۶۸	۱-۲-۲ هم‌جنس‌بازی زنانه	
۷۱	۱-۲-۳ واسطه‌گری کارهای جنسی یا قیادت و حدِّ آن	
۷۱	۱-۲-۴ کفالت و تأخیر در اجرای حد	
۷۲	خلاصهٔ فصل دوم	
۷۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم	

۷۵	فصل سوم: حدِّ قَذْف
۷۵	هدف کلی
۷۵	هدف‌های یادگیری
۷۵	۱-۳ في الْقَذْف
۸۲	۱-۱-۳ شرایط اتهام‌زن و یا «قاذف»
۸۳	۲-۱-۳ شرایط قَذْف‌شونده
۸۸	۲-۳ تکمله بحث قَذْف
۸۸	۱-۲-۳ اندازه حدِّ قَذْف
۸۹	۲-۲-۳ اثبات حدِّ قَذْف
۹۰	۳-۲-۳ انتقال حدِّ قَذْف به وارثان
۹۱	۴-۲-۳ کشتن قَذْف‌کننده به شرط تکرار حد
۹۲	۵-۲-۳ موارد لغو حدِّ قَذْف
۹۳	۶-۲-۳ تعزیر به سبب قَذْف بنده یا کنیز [بنا به روز نبودن موضوع، حذف شد.]
۹۳	۷-۲-۳ تعزیر نشدن کافران به جهت عنوان‌های نکوهیده
۹۳	۸-۲-۳ تأدیب بچه و مملوک
۹۳	۹-۲-۳ تعزیر بر ترک واجب و کار حرام
۹۴	۱۰-۲-۳ کشتن دشنام‌دهنده به پیامبر ﷺ
۹۵	۱۱-۲-۳ کشتن مدعی پیامبری
۹۶	۱۲-۲-۳ مجازات جادوگر
۹۷	۱۳-۲-۳ قَذْف مادر پیامبر ﷺ
۹۷	خلاصه فصل سوم
۹۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۹۹	فصل چهارم: حدِّ شراب‌خواری
۹۹	هدف کلی
۹۹	هدف‌های یادگیری
۱۰۰	۱-۴ [في الشُّرْبِ]
۱۰۰	۱-۱-۴ حرام بودن نوشیدنی مست‌کننده
۱۰۰	۲-۱-۴ حرام بودن آب‌جو
۱۰۱	۳-۱-۴ حرام بودن آب‌انگور جوشیده از دید فقیهان شیعه
۱۰۴	۴-۱-۴ حدِّ نوشیدنی مستی‌آور
۱۰۵	۵-۱-۴ چگونگی اجرای حدِّ نوشیدنی مستی‌آور
۱۰۶	۶-۱-۴ مجازات نوشیدنی مستی‌آور به شرط تکرار
۱۰۶	۷-۱-۴ حدِّ حلال‌شمارنده شراب
۱۰۸	۸-۱-۴ لغو حدِّ نوشیدن مست‌کننده
۱۰۸	۹-۱-۴ ثبوت نوشیدن مست‌کننده
۱۱۱	۱۰-۱-۴ نوشیدن مست‌کننده نَبِذ و شراب خرما
۱۱۱	۱۱-۱-۴ موارد لغو حد شراب خوار

۱۱۱	۴-۱-۱۲ کیفر حلال‌شمردن محرمات
۱۱۲	۴-۱-۱۳ اشتباه قاضی و حاکم
۱۱۵	خلاصه فصل چهارم
۱۱۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۱۱۷	فصل پنجم: حدّ دزدی و سرقت
۱۱۷	هدف کلی
۱۱۷	هدف‌های یادگیری
۱۱۷	۵-۱-۱ فِي السَّرِقَةِ
۱۱۷	۵-۱-۱ شرایط دزدی و سرقت
۱۲۰	۵-۱-۲ تعدد سارقان
۱۲۱	۵-۱-۳ دزدی با توهم مالکیت
۱۲۲	۵-۱-۴ دزدی از دارایی مشترک
۱۲۳	۵-۱-۵ دزدی از غنیمت‌های جنگی
۱۲۴	۵-۱-۶ دزدی به مقدار کمتر از یک‌چهارم دینار
۱۲۶	۵-۱-۷ یکجا و مکان‌بودن دزدی (اتحاد حرز)
۱۲۷	۵-۱-۸ دزدی از امانات
۱۲۷	۵-۱-۹ دزدی از دارایی فرزند
۱۲۸	۵-۱-۱۰ دزدی در قحط‌سالی
۱۲۹	۵-۱-۱۱ [دزدی بنده از مولای خود به سبب به‌روزی‌بودن موضوع، حذف شد].
۱۲۹	۵-۱-۱۲ چند مسأله
۱۵۱	خلاصه فصل پنجم
۱۵۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۱۵۳	فصل ششم: حدّ مُحَارَبَة
۱۵۳	هدف کلی
۱۵۳	هدف‌های یادگیری
۱۵۳	۶-۱-۱ فِي الْمُحَارَبَةِ
۱۵۳	۶-۱-۱ تعریف مُحَارَبَة
۱۵۵	۶-۱-۲ اثبات محاربه
۱۵۶	۶-۱-۳ حدّ مُحَارَب
۱۶۱	۶-۱-۴ توبه مُحَارَب
۱۶۱	۶-۱-۵ چگونگی به دار آویختن مُحَارَب
۱۶۲	۶-۱-۶ چگونگی تبعید
۱۶۳	۶-۱-۷ الحاق دزد به مُحَارَب
۱۶۴	۶-۱-۸ کسانی که دستشان قطع نمی‌شود.
۱۶۵	۶-۱-۹ خوراننده مواد مخدر به دیگری
۱۶۵	خلاصه فصل ششم

۱۶۶	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم
۱۶۸	فصل هفتم: مجازات‌های گوناگون
۱۶۸	هدف کلی
۱۶۸	هدف‌های یادگیری
۱۶۹	۱-۷ فِي عُقُوبَاتٍ مُّتَّفَرِّقَةٍ
۱۶۹	۱-۱-۷ آمیزش جنسی با چارپایان
۱۸۱	۲-۱-۷ آمیزش جنسی با مردگان
۱۸۳	۳-۱-۷ خودارضایی
۱۸۵	۴-۱-۷ ارتداد و کافر شدن
۱۹۶	۵-۱-۷ دفاع از مال، جان و ناموس خود
۲۰۰	خلاصه فصل هفتم
۲۰۲	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل هفتم
۲۰۳	کتابِ قِصَاصِ
۲۰۵	مقدمه
۲۱۱	فصل اول: قِصَاصِ نَفْسِ
۲۱۱	هدف کلی
۲۱۱	هدف‌های یادگیری
۲۱۱	۱-۱ كِتَابُ الْقِصَاصِ
۲۱۲	۱-۱-۱ الْفِصْلُ الْأَوَّلُ فِي قِصَاصِ النَّفْسِ
۲۱۵	۲-۱-۱ قَتْلُ الْعَمْدِ
۲۲۴	خلاصه فصل اول
۲۲۵	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۲۲۶	فصل دوم: شرایطِ قِصَاصِ
۲۲۶	هدف کلی
۲۲۶	هدف‌های یادگیری
۲۲۷	۱-۲ الْقَوْلُ فِي شُرَائِطِ الْقِصَاصِ وَ هِيَ خَمْسَةٌ
۲۴۷	خلاصه فصل دوم
۲۴۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۲۴۹	فصل سوم: دلایل اثبات قتل در دادگاه
۲۴۹	هدف کلی
۲۴۹	هدف‌های یادگیری
۲۵۰	۱-۳ الْقَوْلُ فِي مَا يُثَبِّتُ بِهِ الْقَتْلَ
۲۵۰	۳-۱-۱ دلایل اثبات قتل
۲۶۰	خلاصه فصل سوم

۲۶۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۲۶۲	فصل چهارم: مسائلی پیرامون قصاص
۲۶۲	هدف کلی
۲۶۲	هدف‌های یادگیری
۲۶۳	۱-۴ وَهْنَا مَسَائِلُ عَنِ الْقِصَاصِ
۲۶۳	۱-۱-۴ الْأُولَى
۲۶۴	۲-۱-۴ الثَّانِيَةُ
۲۶۶	۳-۱-۴ الثَّالِثَةُ
۲۶۸	۴-۱-۴ الرَّابِعَةُ
۲۶۹	خلاصه فصل چهارم
۲۷۰	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۲۷۱	فصل پنجم: قصاص اعضای بدن
۲۷۱	هدف کلی
۲۷۱	هدف‌های یادگیری
۲۷۲	۱-۵ قِصَاصُ الْعُضْوِ
۲۸۷	خلاصه فصل پنجم
۲۸۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۲۸۹	فصل ششم: ملحقات قصاص
۲۸۹	هدف کلی
۲۸۹	هدف‌های یادگیری
۲۹۰	۱-۶ الْمُلْحَقَاتُ
۳۰۶	خلاصه فصل ششم
۳۰۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل ششم
۳۰۹	کتاب دیات
۳۱۱	مقدمه
۳۱۵	فصل اول: اسباب وجوب دیه
۳۱۵	هدف کلی
۳۱۵	هدف‌های یادگیری
۳۱۵	۱-۱ دیه و مسائل آن
۳۱۷	۱-۱-۱ ملاک‌های تشخیص عمد، شبه‌عمد و خطا
۳۱۷	۲-۱-۱ دیه‌پردازی پزشک در معالجه و درمان
۳۲۰	۳-۱-۱ جنایت در هنگام خواب
۳۲۱	۴-۱-۱ جنایت بارکش
۳۲۱	۵-۱-۱ جنایت زن و شوهر بر یکدیگر در پی آمیزش جنسی

۳۲۲	۱-۱-۶ جنایت حاصل از فریاد
۳۲۲	۱-۱-۷ جنایت در اثر برخورد با یکدیگر
۳۲۴	۱-۱-۸ جنایت بر اثر تیراندازی
۳۲۵	۱-۱-۹ جنایت در پی از بلندی افتادن
۳۲۵	خلاصه فصل اول
۳۲۷	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل اول
۳۲۹	فصل دوم: مسائلی پیرامون پرداخت دیه
۳۲۹	هدف کلی
۳۲۹	هدف‌های یادگیری
۳۳۰	۱-۲ چند مسأله
۳۳۰	۱-۱-۲ شخصی را در شب از منزلش بیرون کشیدن
۳۳۴	۲-۱-۲ غلطیدن دایه در حال خواب بر روی طفل
۳۳۶	۳-۱-۲ جنایت در پی افتادن دختری از پشت دختری دیگر
۳۳۷	۴-۱-۲ دزد متجاوز به زن و قاتل کودک
۳۴۲	۵-۱-۲ آموزش شنا و مسجدسازی در راه
۳۴۴	۶-۱-۲ افتادن دیوار، ظرف و نوردان
۳۴۷	۷-۱-۲ سرایت آتش به همسایه
۳۴۸	۸-۱-۲ جنایت چارپای شخص بر چارپای دیگر
۳۵۰	۹-۱-۲ ضمانت جلودار، پشت‌دار و چارپا سوار
۳۵۷	خلاصه فصل دوم
۳۵۸	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل دوم
۳۶۰	فصل سوم: مقادیر دیه
۳۶۰	هدف کلی
۳۶۰	هدف‌های یادگیری
۳۶۱	۱-۳ مقدار دیه و چند مسأله
۳۶۱	۱-۱-۳ دیه نفس
۳۶۹	۲-۱-۳ دیه مو
۳۷۱	۳-۱-۳ دیه چشم
۳۷۳	۴-۱-۳ دیه گوش
۳۷۴	۵-۱-۳ دیه بینی
۳۷۵	۶-۱-۳ دیه لب‌ها
۳۷۷	۷-۱-۳ دیه زبان
۳۷۹	۸-۱-۳ دیه دندان
۳۸۲	۹-۱-۳ دیه فک‌ها
۳۸۲	۱۰-۱-۳ دیه گردن
۳۸۲	۱۱-۱-۳ دیه دست

۳۸۶	۳-۱-۱۲ دیه ستون فقرات
۳۸۷	۳-۱-۱۳ دیه قطع نخاع
۳۸۸	۳-۱-۱۴ دیه پستان
۳۸۹	۳-۱-۱۵ دیه آلت تناسلی مرد
۳۹۰	۳-۱-۱۶ دیه دو بیضه
۳۹۱	۳-۱-۱۷ دیه گوشت دو طرف واژن
۳۹۱	۳-۱-۱۸ دیه إفشاء یا یکی شدن مجرای حیض و ادرار
۳۹۳	۳-۱-۱۹ دیه کپل‌ها
۳۹۴	۳-۱-۲۰ دیه پا
۳۹۵	۳-۱-۲۱ دیه ترقوه و چنبره گردن
۳۹۷	۳-۱-۲۲ دیه دنده‌ها
۳۹۹	۳-۱-۲۳ دیه منافع
۴۰۹	خلاصه فصل سوم
۴۱۱	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل سوم
۴۱۲	فصل چهارم: مقادیر دیه بر زخم و جراحات سر و صورت
۴۱۲	هدف کلی
۴۱۲	هدف‌های یادگیری
۴۱۲	۴-۱ انواع زخم‌ها
۴۱۳	۴-۱-۱ زخم‌های سر و صورت
۴۱۶	۴-۱-۲ زخم‌های اطراف سر و صورت
۴۲۲	خلاصه فصل چهارم
۴۲۴	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل چهارم
۴۲۵	فصل پنجم: دیه سایر جنایات
۴۲۵	هدف کلی
۴۲۵	هدف‌های یادگیری
۴۲۶	۵-۱ توابع
۴۲۶	۵-۱-۱ دیه جنین
۴۳۳	۵-۱-۲ عاقله
۴۳۹	۵-۱-۳ کفاره
۴۴۱	۵-۱-۴ جنایت بر حیوان
۴۴۷	خلاصه فصل پنجم
۴۴۹	خودآزمایی چهارگزینه‌ای فصل پنجم
۴۵۱	پاسخنامه
۴۵۳	منابع

مقدمه مؤلفان

به نام خداوند جان و خرد

الْحَمْدُ لِلَّهِ عَلَى مَا أُنِعَ، وَلَهُ الشُّكْرُ عَلَى مَا أُلْهِمَ، وَالشُّنْأُ بِمَا قَدَّمَ، وَصَلَّى اللَّهُ
عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّيِّبِينَ وَالطَّاهِرِينَ.

و اما فقه دامنه بسیار گسترده‌ای داشته که دامنه آن از پیش از تولد تا پس از مرگ هر فردی ادامه دارد. فقه برای همه جنبه‌های زندگی بشر رهنمود، برنامه و دستور دارد. راه‌های درست‌زیستن را به انسان آموزش داده، کمال انسانی را شناسانده و نظام احسن را به فرد و جامعه تعلیم‌داده به‌گونه‌ای که نه آسیبی به فرد برسد و نه لطمه‌ای به جامعه وارد شود. افزون‌براین، نظم، امنیت و آرامش در زندگی اجتماعی و حدود و مقررات را دقیق و کامل تبیین می‌نماید. فقه به توصیه‌ها بسنده ننموده بلکه قدرت و ضوابط اجرایی آن را نیز در اختیار می‌گذارد. از این‌رو، بخشی از آموزه‌های فقهی و احکام شریعت را قوانین کیفری و دستورهای جزایی قصاص، حدود و دیات تشکیل می‌دهند.

کتاب ارزشمند «اللُّمعةُ الدَّمشقیة» اثر فقیه و دانشمند بزرگ سوری سده هشتم هجری، محمد بن جمال‌الدین مکی عاملی مشهور به «شهید اول» است. البته کمتر از دو سده پس از پدیداری آن، دومین شهید، زین‌الدین بن علی حبیبی عاملی، معروف به «شهید ثانی» آن را با عنوان «الرَّوضةُ البهیة فی شرح اللُّمعة الدَّمشقیة» شرح داده و حیاتی دوباره به کتاب لمعه می‌دهد. اکنون پس از گذشت پنج سده، هنوز در زمره منابع ارزشمند و متون پرمحتوای فقهی دانشگاه و حوزه به‌شمار می‌رود. این اثر کهن فقهی

همواره در بوته پژوهش و کاوش دانشمندان حوزوی و دانشگاهی جای داشته و به شکل‌های گوناگون شرح و ترجمه می‌گردد. بنابراین مؤلفان بدین‌نتیجه رسیدند طرحی نو در انداخته و برای کیفیت‌بخشی و دسترسی آسان دانشگاهیان و حوزویان به‌ویژه طلبه‌های پرتلاش حوزوی، دانشجویان محترم رشته‌های فقه، حقوق و حتی عموم فقه‌دوستان گرامی به محتوای کتاب فاخر لمعه به شرح و ترجمه علمی و تخصصی آن روی‌آوردند.

کتاب حاضر با عنوان «فقه استدلالی ۳» بنابر سرفصل مصوب شورای گسترش وزارت علوم بوده، و در ۳ باب قصاص، حدود و دیات با نگاهی نو، روزآمد و قابلیت استفاده آموزشی بیشتری یافته است. البته برخی موضوع‌ها مانند برده و کنیز حذف و مواد قانونی به آن افزوده شده است. برخی ویژگی‌های این کتاب:

۱. حرکت‌گذاری دقیق علمی متن عربی برای نخستین‌بار؛
۲. پاراگراف‌بندی حساب‌شده جهت پرهیز از خستگی مخاطب؛
۳. ترجمه و شرح ساده به‌گونه‌ای که حتی غیرمتخصصان به آسانی از آن استفاده می‌کنند.
۴. جداسازی حرفه‌ای متن لمعه شهید اول «ره» با شرح و ترجمه آن از متن شهید ثانی «ره»؛
۵. به‌روز بودن اصطلاحات به‌کار گرفته‌شده برای نخستین‌بار در این کتاب؛
۶. مؤلفان، هرکدام متخصص زبان یا موضوع بوده که باهم همکاری صمیمانه‌ای دارند.
۷. ارجاع‌دهی دقیق علمی و پژوهشی؛

لازم به توضیح است که متن شهید اول «ره» و ترجمه و شرح آن داخل [...] قرار گرفته، و دیگر توضیحات، متن شهید ثانی «ره» است.

مؤلفان کتاب امیدوارند همکاران فرهیخته و دانشجویان محترم نکته‌های نقدی دلسوزانه خود را به‌گونه‌ای به آن‌ها برسانند تا در چاپ‌های بعدی مورد توجه قرار گیرد. در پایان لازم است از تلاش‌های مدیریت بخش الهیات و دفتر انتشارات دانشگاه پیام‌نور به‌ویژه کارشناس محترم، سرکار خانم، «زهرا قربانی» سپاسگزاری گردد.

پیشگفتار

بی‌گمان همه جهانیان باید از قوانین و مقررات جاری کشور خود در حوزه‌های گوناگون زندگی شناخت و آگاهی داشته باشند. از این‌رو، ناآگاهی از این قانون‌ها هنگام رویارویی با ابعاد حقوقی کارها و تصمیم‌ها پیامدهای خطرناکی دارد که می‌تواند فرد را دچار مشکلات و آسیب‌های گوناگونی بنماید. مهم‌ترین آن‌ها نابرخورداری از حقوق قانونی خود است. از سویی دیگر، آشنایی با قوانین و مقررات روز کشور امنیت روحی و روانی فرد را در همه ابعاد زندگی در پی خواهد داشت.

حدود بخشی از مهم‌ترین مباحث فقهی و حقوق کیفری است و به‌عنوان مجازات در قانون مجازات اسلامی از آن یاد می‌شود. از این‌رو حدود الهی برگرفته از آیات قرآن کریم، روایات و سیره پیامبران و امامان معصوم علیهم‌السلام است. پس با دیگر مجازات‌های مصوب قانونگذار با توجه به نوع و شرایط جرم، و عرف جامعه تفاوت دارد.

«حد» از دید واژگانی

«حدود»، جمع مکسر «حد»، عربی و در زبان فارسی به همین معناست. البته معانی دیگری هم دارد که به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌گردد: منع و بازداشتن از کاری (أقرب الموارد، ذیل واژه «حد») دفع، حدزدن، حائل میان دو چیز، تمیزدادن چیزی از چیزی، جداکردن چیزی را از چیزی، پدیدکردن، تیزکردن. (متنهی الأرب، ذیل واژه «حد») و حائل میان دو چیز، انتها، کرانه، تیزی، اندازه، کیفر و مجازات شرعی. (معین، ذیل واژه «حد»)

«حدّ» از دید اصطلاحی

بی‌گمان دین مبین اسلام، دین رحمت و رأفت است. در این میان چارچوب شرع اسلام چارچوب و خطوط قرمزی دارد که گذر از آن‌ها گناه شمرده می‌شود و شارع مقدس برای گناهکار مجازات تعیین می‌کند که به آن‌ها «مجازات حدی» گفته می‌شود.

«حد، به مجازات‌های غیرمالی گفته می‌شود که در شرع اسلام برای جرائم خاصی تعیین شده است. میزان و چگونگی اجرای این مجازات‌های معین در منابع اسلامی بیان شده است.» (طباطبایی، ۱۴۱۲: ۴۱۵) البته تعریف دیگری به شرح ذیل نیز آمده است: «مجازات حد، به مجازاتی گفته می‌شود که نوع، میزان و کیفیت آن در شرع تعیین شده است.» (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲: ماده ۱۳)

بی‌تردید هدف از تعیین مجازات حد در شرع مقدس اسلام، بازدارندگی جامعه از گسترش هرج و مرج، فساد و گناهکاری بوده، و از سویی دیگر زنگ بیدارباش و پرورش بهینه گناهکار است. البته در این میان پاداشی نیز برای شایستگان و مؤمنان خوب خداوند است که چون گناه نمی‌کنند پس مجازات نمی‌شوند تا فرقی میان گناهکار و مجرم، و شایسته‌کار و مؤمن پدید آید. «مجازات حدی، مردم را به دلیل سفت و سخت‌بودنش، از انجام کارهای خلاف شرع و احکام دین اسلام بازمی‌دارد.

«تعزیر» از دید واژگانی

«تعزیر» از دید واژگانی معناهای گوناگونی مانند تأدیب کردن و کمتر از حدّ شرعی دارد. (لسان العرب، ذیل واژه «عزر») البته برخی فرهنگ‌های لغات دیگر نیز چنین آورده‌اند: نکوهیدن، بزرگ داشتن و بزرگ کردن (منتهی الأرب، ذیل واژه «تعزیر»)، ملامت کردن (أقرب الموارد، ذیل واژه «تعزیر»)، گوش‌مالی دادن، ادب کردن. (معین، ذیل واژه «تعزیر»)

«تعزیر» از دید اصطلاحی

تعزیر نیز مورد توجه فقیهان بوده‌است و تعریف‌های بسیاری برای آن شده است، مانند اینکه «تعزیر»، در لغت به معنای ادب کردن، و در اصطلاح شرع عبارت از عقوبتی است که در غالب موارد در اصل شرع برای آن اندازه‌ای معین نگردیده است.» (عاملی، ۱۴۱۳: ۳۲۵/۱۴) و یا «تعزیر یعنی کیفری که در شرع از حیث مقدار مشخص نیست و در مقابل حد است و در فقه بر کیفری اطلاق می‌شود که برخلاف حد، شارع مقدّس اندازه‌ای برای

آن تعیین نکرده است.» (نجفی، ۱۴۳۲: ۲۵۴/۴۱). البته تعریفی دیگر، بدین گونه است که مجازات تعزیر، تأدیب و یا عقوبتی است که نوع و مقدار آن در شرع بیان نشده، و به نظر حاکم واگذار شده است از قبیل حبس و جزای شلاق که میزان شلاق بایستی از میزان حدّ کمتر باشد. (قانون مجازات اسلامی، ۱۳۹۲: ماده ۱۶)

تفاوت «حدّ» و «تعزیر»

قانونگذار میزان مجازات حد را از متن صریح قرآن کریم گرفته، و آن مجازات برپایه کتاب الهی مشخص می‌شود. مانند مجازات شراب‌خواری که میزان شلاق آن ۸۰ تازیانه است. از این رو قاضی هنگام رسیدگی به ارتکاب این جرم نمی‌تواند در حکم و رای خود میزان آن را کمتر یا بیشتر از ۸۰ ضربه تعیین کرده، و یا چشم‌پوشی نماید. و اما اندازه مجازات تعزیری را حاکم اسلامی تأیید می‌کند. البته در قانون، بیشتر مجازات‌های تعزیری با حدّ اقلّ و حدّ اکثر تعیین می‌شود. در این میان قاضی دادگاه می‌تواند میزان مجازات را با توجه به حدّ اقلّ و حدّ اکثر تعیین کند.

تفاوت دیگر مجازات حد با تعزیری، در روش اجرای آن‌هاست. به‌عنوان مثال اگر تازیانه‌زن حد به قسمتی از بدن جنایتکار بخورد و مثلاً چشم وی آسیب ببیند تازیانه‌زن مسئول نخواهد بود. ولی در اجرای حکم شلاق در مجازات تعزیری اگر تازیانه به‌جای دیگری از بدن جنایتکار برخورد کرده، و آسیب ببیند تازیانه‌زن مسئول خواهد بود به‌گونه‌ای که حتی شاید ملزم شود که به جنایتکار دیه هم پرداخت نماید.

انواع مجازات حدّی

- أ) اعدام؛ برای جنایت‌هایی مانند زنا با محارم
- ب) شلاق؛ برای مجازات‌هایی مانند شراب‌خواری
- ج) بریدن انگشت، دست و پا؛ برای دزدی و سرقت
- د) تبعید؛ برای مجازات‌هایی مانند مُحاربه

شرایط اجرای مجازات حدّی

شرط مهمی که اجرای مجازات حدّی را در پی دارد آن است که مرتکب جرم عاقل و بالغ، و آگاهانه قصد انجام جرم را داشته باشد. در این صورت مجرم باید بداند پیامد جرم

مرتکب شده سنگین بوده، زیرا علاوه بر مسئولیت کیفری جرم، یک عمل حرام شرعی نیز انجام داده، بنابراین اگر مرتکب جرم شرایط گفته شده را داشته باشد، مجازات حدی بر وی اجرا می‌گردد. ولی اگر مرتکب جرم ادعا کند انجام جرم آگاهانه نبوده، و یا به زور شکنجه و تهدید مسئولیت جرم را پذیرفته است و قاضی احتمال حقیقت‌گویی وی را بدهد مجازات حدی متهم بدون نیاز به شاهد و سوگند اعمال نخواهد شد.

بیشتر فقهای شیعه بر این باورند انجام جرائم ذیل مجازات حدی را در پی دارد:

أ) زنا؛ رابطه جنسی میان زن و مرد

ب) لواط؛ رابطه جنسی دو مرد؛

ج) مُساحقه؛ رابطه جنسی دو زن

د) واسطه‌گری میان دو نفر برای برقراری رابطه نامشروع (ساقی)

ه) قَذْف

و) دزدی و سرقت

ز) شراب‌خواری

ح) مُحَارَبَه

ط) ارتداد

ی) تفخیذ (ران‌مالی)

ک) ادعای پیامبری

ل) ناسزاگویی به چهارده معصوم علیهم‌السلام

م) سحر و جادوگری، اگر جادوگر مسلمان باشد.

كتاب حدود

